

игнорирование ее могло осуществляться в силу неполадок аппарата «неувязок и несогласованности» или недостаточной оценки ее значения» [8, л. 206].

Однако, несмотря ни на что, работы по разработке основных положений рабочей гипотезы по орошению северного Крыма водами Днепра продолжались. Идея, выдвинутая Христианом Христиановичем Стевенем, еще в середине XIX века, получила свое логическое завершение 21 сентября 1950 г. выходом в печать постановления Совета Министров СССР «О строительстве Каховской гидроэлектростанции на реке Днепр, Южно-Украинского канала, Северо-Крымского канала и об орошении южных районов Украины и северных районов Крыма». Крым вступил в новый период своего развития. Как написал в газете «Красный Крым», председатель колхоза «Маяк Коммуны» тов. И. Шахрай: «Вода принесет расцвет нашим полям, страдающим от суховея и засухи» [3].

Хотя прошло еще 29 долгих лет напряженного, самоотверженного труда, труда десятков тысяч рабочих, инженеров и служащих, прежде чем 29 декабря 1979 г. был подписан Акт принятия в эксплуатацию первой очереди строительства Северо-Крымского канала. Вопросы непосредственного строительства канала открывают широкие перспективы для дальнейших исследований – не только экономической и технической сторон, но также политического и исторического контекста.

Источники и литература

1. Водное хозяйство Крыма / Под ред. зам. председателя Республиканского комитета АР Крым по водохозяйственному строительству и орошаемому земледелию Дудкова П.Ф. – Симферополь: Доля, 2008. – 264 с.
2. Государственный Архив Республики Крым. – Ф. Р-137. – Оп. 3. – Ед. хр. 21: «Программа работ, сметы и производственный план по составлению рабочей гипотезы орошения северного Крыма водами Днепра», 1934 г. – 93 л.
3. Павленко П. Крым, которого еще не было // Красный Крым. – 1950. – 23 сентября. – № 190 (8565); Шахрай И. Мы внесем свой вклад // Красный Крым. – 1950. – 23 сентября. – № 190 (8565).
4. Поверхностные водные объекты Крыма. Управление и использование водных ресурсов: Справочник / Под ред. З.В. Тимченко – Симферополь: Доля, 2007. – 218 с.
5. Днепр в Крыму. Сборник / Составители: Б.Е. Серман, А.К. Малин. – Симферополь: Изд-во «Таврия», 1977. – 256 с.
6. Государственный Архив Республики Крым. – Ф. Р-137. – Оп. 3. – Ед. хр. 24: «Докладная записка к проектной схеме орошения степной части Крыма водами Днепра», 1929 г. – 64 л.
7. Государственный Архив Республики Крым. – Ф. Р-652; Оп. 4; Ед. хр. 19: «Протокол № 015 заседания СНКома Кр. АССР от 10 июля 1931 г.» 1935 г. – 35 л.
8. Государственный Архив Республики Крым. – Ф. Р-652. – Оп. 8. – Ед. хр. 287: «Дело по вопросу: Водное хозяйство. Мелиорация. Водохранилища. Реки. Плотины. Проблема орошения северной части Крыма. Опытные мелиоративные станции», 1935 г. – 266 л.

Дзятковський А. В. Північно-Кримський канал: історія та проекти будівництва.

У статті висвітлюються питання, пов'язані зі зрошенням північного Криму водами Дніпра в довоєнний період. Акцентується увага на підходах до проектування та будівництва Північно-Кримського каналу. На матеріалах Державного архіву Республіки Крим, періодичної преси вивчаються політичні та економічні аспекти проблеми водопостачання Криму. Робиться висновок про необхідність вивчення історичного контексту багатогранної проблеми Північно-Кримського каналу.

Ключові слова: Північно-Кримський канал, зрошення, Крим, водні ресурси

Dzyatkovskiy A. V. North Crimean channel: history and construction projects.

The article highlights the issues related to irrigation of the northern Crimea by waters of the Dnieper in the prewar period. Attention is focused on the approaches to the design and construction of the North Crimean channel. Political and economic aspects of water supply of Crimea are studied on the materials of the State Archives of the Crimea and periodicals. The conclusion about the need to study the historical context of the multifaceted problem of the North Crimean channel.

Keywords: North Crimean channel, irrigation, Crimea, water.

УДК 930.1/2:378(477)"18/19"

О. А. Марчук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ВЧИТЕЛЯМИ В ПЕРІОД ХРУЩОВСЬКОЇ "ВІДЛИГИ" (ПЕРША ПОЛОВИНА 1960–х рр. ХХ ст.)

Висвітлено основні тенденції кількісно-якісних показників забезпеченості загальноосвітніх шкіл вчительськими кадрами в період реформування освітньої галузі М.С. Хрущовим в другій половині ХХ ст.; представлено проблематичні моменти і напрямки подолання кадрового дефіциту в школах республіки в умовах командно-адміністративної системи.

Ключові слова: педагогічна інтелігенція, кадрова політика, освіта, вчителі, хрущовська "відлига", педагогічні кадри, структурна перебудова.

У ХХІ ст. продовжується удосконалення системи освіти України, всебічне висвітлення динаміки кількісних і якісних характеристик педагогічної інтелігенції УРСР в період реформи освіти 1958-1964 рр. М.С. Хрущова допоможе уникнути помилок та краще осмислити шляхи розвитку освіти України на сучасному етапі. Для освіти і наукового потенціалу країни одним з гарантів її розвитку є кадри. Визначна роль вчителів

у функціонуванні освіти є очевидно. Вчителі – це специфічна і особлива структурна група соціуму. Вона суттєвим чином відмінна від інших соціальних груп. В історичному процесі ця група найбільшим чином детермінує майбутнє народу. Якими були вчителі – такими здебільшого стануть учні. Тому об'єктивне висвітлення основних аспектів динаміки кількісних і якісних характеристик педагогічної інтелігенції на початку 1960-х рр. допоможе заповнити істотні прогалини в українській історії і позбавитися упереджених оцінок щодо окремих подій та явищ.

Метою статті є висвітлення основних напрямків і тенденцій забезпечення загальноосвітніх шкіл вчителями, показати їх залежність від суспільно-політичного життя Української РСР в другій половині XX століття.

Досягнення цієї мети вимагає постановки та вирішення таких основних завдань: проаналізувати джерельну базу та стан наукової розробки історії забезпечення шкіл вчителями на початку 1960-х рр.; висвітлити політику партійно-радянської влади щодо вирішення кадрового дефіциту вчителів в період хрущовської “відлиги”, з'ясувати суть лібералізації суспільного життя та її вплив на розвиток вищої педагогічної школи та реформування вищих навчальних закладів республіки; визначити кількісний та якісний склад науково-педагогічних працівників загальноосвітньої школи України; проаналізувати забезпечення загальноосвітніх шкіл республіки в регіональному вимірі.

Потреба в педагогічних кадрах в школах республіки була постійною. Для періоду реформування школи на основі Закону “Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР” від 24.12.1959 року ця потреба була особливо актуальною, оскільки відбулися докорінні зміни в освітній галузі. Загострилася ситуація не тільки з недостатньою кількістю педагогічних кадрів, а й з відсутністю спеціальної підготовки вже працюючих вчителів через брак компетентності. Проблема до кінця не була вирішена, незважаючи на те, що робота по забезпеченню шкіл вчителями не припинялася протягом всього досліджуваного періоду.

У працях радянських дослідників питання забезпеченості педагогічними кадрами шкіл не знайшло належного висвітлення. Основна увага зосереджувалась на освітній політиці держави, шкільних реформах та суспільній ролі вчительства. Питання вчительської інтелігенції активно досліджувалось на початку XXI ст. століття такими дослідниками, як О.В. Логвиненко [3], Л.М. Романич [4], І.М. Романюк [4], Н.Краснокож [2]. Їх дослідження відображають багато аспектів досліджуваної теми. Близькими за проблемно-змістовним навантаженням є також дослідження, С. Сворака [5], В.Барана і В.Даниленка [1].

Основою джерельної бази статті стали матеріали насамперед Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, збірників статистичних матеріалів, які містять цінні матеріали для висвітлення політики держави у сфері забезпечення вчительськими кадрами загальноосвітніх шкіл в кінці 50-х – початку 60-х рр. XX ст.

В кінці 1950-х рр. в УРСР відбулися значні зміни суспільного життя, пов'язані з лібералізацією суспільства та науково-технічною революцією економічної сфери. В таких умовах виникла потреба в перегляді діючої системи освіти та освітньої політики уряду в цілому. Завдання, шляхи і принципи реорганізації системи освіти визначив закон “Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти УРСР” прийнятий в квітні 1959 р. Новий закон вводив обов'язкову загальну восьмирічну освіту замість семирічної і перетворював десятирічні школи на одинадцятирічні середні загальноосвітні школи [3, с.203].

У забезпеченні шкіл педагогічними кадрами в 50-х – на початку 60-х рр. відбуваються значні кількісні та якісні зміни. Значне збільшення прийому до вищих педагогічних навчальних закладів (у 1950-1955 рр. на 70%) і щорічний випуск молодих педагогів у середині 50-х років до 15-16 тис. чол. повністю задовольнило потреби шкіл і навіть утворився надлишок у 20 тис. вчителів, за рахунок якого у 1956-1958 рр. замінялися педагоги, які не мали відповідної освіти. Останнім було достатньо, оскільки на межі 40-50-х років ще удавалися до підготовки вчителів початкової школи у спеціалізованих десятих класах середньої школи. Крім того, на першу половину 50-х років припадає різке зменшення учнів початкових класів, пов'язане з демографічними наслідками Другої світової війни. Цей чинник фактично не було враховано при подальшому плануванні, коли скоротили прийом в середині 50-х рр. до педінститутів більше ніж удвічі, а педучилищ – майже в чотири рази. Значне збільшення кількості учнів початкових класів наприкінці 1950-х – початку 1960-х рр. примусило в терміновому порядку готувати для них вчителів на однорічних курсах педучилищ [11, арк.38].

Реформа школи також викликала потребу в її науково-педагогічному забезпеченні. Збільшення масштабів середньої освіти вимагало значного збільшення вчителів та вихователів. Але система кадрової політики для школи не була перебудована на масовий випуск спеціалістів педагогічними навчальними закладами та університетами. У результаті на початку 60-х рр. збільшився дефіцит учителів. При подоланні цієї проблеми Міністерство освіти зіткнулося з недостатньою кількістю педагогічних закладів та браком гуртожитків для студентів [4, с.176].

Уже в кінці 1950-х – на початку 1960-х рр. система освіти опинилася перед фактом уведення обов'язкової восьмирічної, а потім середньої освіти, яка здійснювалася при гострому дефіциті спеціалістів, а бувало і при їх повній відсутності. У 1962 р. в УРСР працювало лише 33 педінститути, де на стаціонарі навчалось 31,7 тис. студентів, а на заочних і вечірніх відділеннях відповідно 56,8 тис. і 2,3 тис. [4, с.176].

Виконуючи рішення XXII з'їзду КПРС і нової програми Комуністичної партії Радянського Союзу, виконуючи Закон про зміцнення зв'язку школи з життям, постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР “Про міри по забезпеченню загальноосвітніх шкіл учительськими кадрами” органи народної освіти і профспілкові

організації областей під керівництвом партійних організацій провели певну роботу по подальшому забезпеченню шкіл педагогічними кадрами.

Вирішення кадрового дефіциту в основному вирішувалось такими напрямками: намагання дати всім викладачам середньої школи вищу освіту; перехід на підготовку вчителів широкого профілю з п'ятирічним терміном навчання; політехнізація навчання студентів у педагогічних вузах.

В результаті було зосереджено підготовку вчителів всіх спеціальностей в педагогічних університетах, зміцнивши за рахунок ліквідації учительських інститутів та деяких педучилищ. Розширюється підготовка вчителів в університетах. Деякі факультети педінститутів об'єднували з відповідними факультетами університетів. В результаті зміни відбулися лише за рахунок додавання нових курсів і спеціальностей. Запровадження політехнічного і виробничого навчання в загальноосвітній школі ще більше переважувало студентів, тому термін навчання було збільшено з чотирьох до п'яти років.

Так, в 1960-1961 навчальному році в Львівській області значно збільшилась кількість вчителів, які мають вищу освіту за рахунок випускників вузів і заочних випускників інститутів. Якщо в 1960-1961 навчальному році їх було 6618., то в 1961-1962 навчальному році 7397. Спостерігається значне зростання і в 1962-1963 навчальному році [7, арк.1].

За цей період педагогічні колективи Вінницької області поповнились на 1608 вчителів (на 1026 вчителів у 1960-1961 навчальному році і на 582 учителя в 1961-1962 навчального року), в тому числі з вищою освітою – 1165 учителів. Зменшилась кількість учителів з незакінченою вищою освітою на 668. З однієї сторони за рахунок навчання вчителів на заочних відділеннях вищих педагогічних навчальних закладів, а з іншої за рахунок випускників вузів (молодих спеціалістів). Поступило на заочне навчання в 1960-1961 навчальному році 521, в 1961-1962 навчальному році 542 учителі. З 2507 учителів-заочників області, які навчаються, набули вищу освіту в 1960-1961 навчальному році – 405, а в 1961-1962 навчальному році з 2643-х учителів набули освіту 398 [7, арк.17].

Покращення якісного складу педкадрів Вінницької області відбувається також за рахунок призначення міністерством освіти молодих кадрів – випускників педінститутів та університетів, яких прибуло в школи області в 1960 році – 280, в 1961 році – 214 і в 1962 році – 370. За останніх два роки набули вищу освіту заочно – 803 учителі [7, арк.18].

В школах Волинської області проведена значна робота по зміцненню складу педагогічних кадрів. На початку 1960-х років число педагогів поповнилося молодими випускниками університетів і педагогічних інститутів країни. Тільки в 1961-1962 навчальному році кількість вчителів збільшилась в порівнянні з 1960-1961 навчальним роком на 664 педагоги. На кінець 1961-1962 року в області працювало 9561 вчитель, з яких з вищою освітою 3343, з незакінченою вищою освітою – 1491, з спеціальною середньою освітою 3663 [7, арк.25].

В Дніпропетровській області покращився склад вчителів основних предметів V-XI класів. Якщо в 1959-1960 навчальному році з 8825 працюючих вчителів вищу освіту мали лише 5576 вчителів, то вже у 1962-1963 навчальному році – 7311 вчителів, що є значним покращенням. Також варто звернути увагу і на збільшення кількості працюючих вчителів [7, арк.30].

В Закарпатській області з ростом числа учнів на 1962-1963 навчальний рік потребувалось 403 педагогічні працівники. На 29 серпня 1962 року прислані 392 педагога. Крім цього Дрогобицький педінститут направив в область 30 практикантів (фізиків і математиків). А області не вистачало 25 вчителів англійської і французької мови. Іншими учителями-спеціалістами область повністю забезпечена [7, арк.54].

Школи Донецької області в 1961-1962 навчальному році в основному були забезпечені педагогічними кадрами. Всього в школах області працювало 31664 вчителі. Склад педагогічних кадрів з кожним роком покращується, збільшується кількість вчителів з вищою освітою. Однак в 8-10 класах працює 186 вчителів і в 5-8 класах – 448 вчителів, які не мають відповідної освіти. Більшість з цих вчителів навчається в вищих навчальних закладах. В цьому році в педагогічних інститутах і університетах заочно навчається 3145 вчителів [7, арк.38].

Обком профспілки Житомирської області з обласним відділом народної освіти і інститутом удосконалення кваліфікації вчителів вели роботу в напрямку зміцнення складу педагогічних кадрів, що характеризується такими даними: в 1959-1960 навчальному році з 15475 вчителів області вищу освіту мали 5008, а в 1962-1963 навчальному році з 16482 вчителів вищу освіту мали 6388. Отже, в порівнянні з минулими роками, кількість вчителів з вищою освітою зросла, а з незакінченою вищою зменшилась. З 1072 вчителів, які мають загальну середню і незакінчену середню освіту – це вчителі музики, співів, малювання, праці, допризовної підготовки [7, арк.46].

В зв'язку з введенням обов'язкового восьмирічного навчання, організацією шкіл-інтернатів, шкіл і груп продовженого дня, розширенням мережі вечірніх шкіл робочої і сільської молоді потреба в кадрах вчителів і вихователів Житомирській області значно зросла. Про це свідчать хоча б такі дані: в 1961-1962 навчальному році 2586 вчителів області працювали з навантаженням від 19 до 27 тижневих годин, 105 вчителів – з навантаженням від 28 до 30 годин і 27 вчителів більше 30 годин в тиждень. 119 директорів і завучів мали навантаження більше 12 годин на тиждень [10, арк.86].

В окремих школах Житомирської області такі предмети як англійська і французька мова викладались не повний рік в зв'язку з відсутністю вчителів. В зв'язку з недостатньою кількістю педагогічних кадрів в області проведені 2,5 місячні курси підготовки вчителів іноземної мови в кількості 90 осіб.

В школах Запорізької області працювало більше 50 студентів. В 1961 році в область Міністерство освіти направило 176 молодих спеціалістів з вищою освітою, із них 85 залишились працювати в м. Запоріжжя, Мелітополь і Бердянськ за їх постійним місцем проживання і 23 вчителі в область не приїхали. Таким чином

в школах сільської місцевості залишилось лише 68 вчителів, що не забезпечило потребу даних шкіл у вчителів [7, арк.64].

В 1961-1962 навчальному році в школах Київської області працювало 16782 вчителя. З них вищу освіту мали 7471 вчитель, незакінчену вищу 2458, середню педагогічну 5691, загальну середню 915, незакінчену середню 252 вчителі праці, співів та фізкультури. Кількість вчителів з вищою освітою в порівнянні з минулим роком збільшилась на 1000 вчителів за рахунок прибуття випускників університетів як очного, так і заочного відділення [7, арк.67]. Не дивлячись на прийняті міри, в школах області працює ще більше 500 вчителів, які не мають педагогічної освіти і не навчаються заочно. Основним недоліком станом на 1961-1962 навчальний рік являється недостача в 322 вчителі різних предметів [7, арк.70].

В 1961-1962 навчальному році в школах Кримської області працювало 11629 учителів і вихователів, із них з вищою освітою 3925 вчителів. З незакінченою вищою освітою 1272 вчителі, з середньою педагогічною освітою 3723 вчителі., з середньою загальною – 645 вчителів і з незакінченою середньою освітою – 64 вчителі [9, арк.4].

Враховуючи потребу в педагогічних кадрах в цьому навчальному році дещо збільшений прийом студентів в Кримський педагогічний інститут. Так, в 1961-1962 навчальному році було прийнято 300, а в 1962-1963 – 510 абітурієнтів, а також відкриті нові факультети і відділи заочного навчання [10, арк.55].

В останні роки склад педагогічних кадрів Кіровоградської області поповнився за рахунок випускників вищих навчальних закладів та шляхом оформлення вищої освіти працюючими учителями через заочні вузи. В 1961 році за призначенням Міністерства освіти прибули 119 випускників і 360 вчителів набули вищу освіту заочно [9, арк.5].

Проте потреба в педагогічних кадрах викликана відкриттям шкіл-інтернатів, груп і шкіл з продовженим днем, ростом класів і шкіл робітничої і сільської молоді, зміною кількості класів, виявилась значно більшою [7, арк.90].

В 1961-1962 навчальному році в Луганській області працювало 19169 вчителів. З них вищу освіту мали 8133, незакінчену вищу освіту – 3051, середню педагогічну освіту 6614, загальну середню освіту 1179, незакінчену середню 192 вчителі [9, арк.3]. На 1962-1963 навчальний рік додатково була потреба в 1587 вчителів в тому числі 107 вихователів дитячих садочків [9, арк.3].

Міністерство освіти УРСР запланувало направити в область 1066 випускників, в тому числі 285 студентів-практикантів 4 курсів педінститутів. Станом на 30.08.1962 року в школи області прибуло 520 випускників і 236 студентів-практикантів [7, арк.96].

В Миколаївській області станом на січень 1963 року не вистачало 547 вчителів різних спеціальностей. Міністерство освіти запланувало направити в область 300 вчителів-випускників педвузів, але на практиці направлено було лише 214 вчителів. Таким чином станом на 25 серпня 1963 року в школа області була потреба в 119 вчителів різних профілів. Така ситуація склалася на основі того, що відбулося невірне планування, яке здійснювалось без урахування росту кількості шкіл-інтернатів, продовженого дня і масових шкіл.

Станом на 1 липня 1962 року в школах Одеської області працювало 19105 вчителів і керівних працівників шкіл, з них вищу педагогічну освіту мали 8404 вчителі, з освітою за педагогічний інститут 3221 вчитель, з середньою педагогічною освітою 5902 вчителі, з середньою освітою 1285 вчителів, з незакінченою середньою освітою 313 вчителів [9, арк.3].

В 1961-1962 навчальному році школи Полтавської області в основному були забезпечені педагогічними і керівними кадрами. Лише в 17 школах не вистачало вчителів математики і фізики, в 4-х школах викладачів іноземної мови. Вказані вакантні місця займалися студентами практикантами педінститутів 4-5 курсів, яких в 1961-1962 навчальному році працювало в області 34 вчителі [7, арк.131].

За цей період значно покращив якісний склад педагогічних кадрів масових шкіл Рівненської області. Так, в 1961-1962 навчальному році в області працювало 9558 вчителі, з них з вищою освітою 3570. Станом на 30 серпня прибуло 211 випускників з вищою освітою [7, арк.138].

У всіх школах Сумської області відбулося покращення в забезпеченості педагогічними кадрами. Станом на 1960-1961 навчальний рік з 13821 працюючого вчителя області вищу освіту мали 5222 вчителі, а вже в 1961-1962 навчальному році з 14856 вчителів 6144 мали вищу освіту. Таким чином кількість вчителів з вищою освітою збільшилось на 922 вчителі. Це збільшення відбулось за рахунок молодих спеціалістів, які прибули на роботу (114 випускників) та за рахунок вчителів-заочників, які закінчили педагогічні вузи у 1961 році (383 вчителі) [7, арк.146].

В 1961-1962 навчальному році в школах Тернопільської області працювало 10 140 вчителів, з них вищу освіту мали 3873 вчителі. Виходячи з того, що кількість учнів щороку зростала, ця кількість педагогічних кадрів не забезпечувала нормальної роботи шкіл, тому в області на робочих місцях працювало 120 студентів-практикантів IV-V курсів [7, арк.162].

В зв'язку зі вступом у дію закону про зв'язок школи з життям в Харківській області активно проводилась робота по підготовці і перепідготовці педагогічних кадрів. Всіма формами підвищення кваліфікації було задіяно 26 тис. вчителів. Взагалі в 1961-1962 навчальному році в області працювало 19253 вчителя, з них з вищою освітою 9592, заочники у вищих навчальних закладах 2365 вчителів і 6018 мають середню педагогічну освіту.

У зв'язку з розширенням мережі шкіл в 1962-1963 навчальному році в школах Херсонської області повинно працювати 9300 вчителів. Для повного забезпечення шкіл області педагогічними кадрами необхідно було 756 вчителів, з них 476 з вищою освітою та 280 з середньою спеціальною освітою.

Міністерство освіти направило 449 вчителів, але на місце призначення не прибули 93 випускники, тому повного забезпечення вчителями область не отримала [7, арк.179].

Станом на 1961-1962 навчальний рік в Хмельницькій області значно покращився кількісно-якісний склад вчителів. Якщо в 1957-1958 навчальному році з працюючих 16016 учителів вищу освіту мали лише 4014, то вже в поточному навчальному році з 17518 працюючих педагогів вищу освіту здобули 6498. Недостатність забезпеченості шкіл компенсувалась за рахунок студентів педвузів.

В школах Чернігівської області станом на вересень 1961 року працювало 15600 вчителів. Порівняно з минулим роком збільшилась кількість учителів з вищою освітою на 630 вчителів та навчаються заочно 1328 вчителів. Школи кадрами укомплектовані задовільно [7, арк.195].

В Черкаській області школи станом на 1961 рік в основному забезпечені педагогічними кадрами, але не вистачає вчителів математики, фізики, іноземної мови, фізвиховання і спорту. Всього в області працює 14371 вчитель, з яких вищу освіту мають 4876 [7, арк.206].

В післяреформенні роки в школах Чернівецької області значно змінився склад педагогічних кадрів. В 1960-1961 навчальному році з 7396 вчителів з вищою освітою працювало 4558 вчителів. В 1961-1962 навчальному році прибуло 286 вчителів з вищою освітою. Проте ріст контингенту учнів вимагав збільшення педагогічних кадрів. В області не вистачало вчителів математики, іноземної мови та викладачів виробничого навчання і праці в майстернях [7, арк.212].

Протягом 1950-х – першій половині 1960-х рр. чисельність педагогічних кадрів незначно зросла. Але, школи швидко почали поповнюватись за рахунок тимчасових, а іноді й випадкових у педагогіці людей, що поглиблювало її проблеми. Щорічно вузи й училища випускали тисячі вчителів, однак непрестижність професії, низький соціальний статус не сприяли зміцненню шкільних колективів кваліфікованими й стабільними кадрами, відтак дефіцит учителів зберігався.

Також значні недоліки були і в керівництві школами. На виконання постанови ЦК Компартії України від 15 квітня 1953 р. "Про недоліки в роботі Міністерства освіти УРСР по керівництву школами Української РСР" було замінено 5017 керівних працівників шкіл і органів народної освіти, у тому числі завідуючих початковими школами – 1099, завучів семирічок – 826, директорів – 1428, завучів середніх шкіл – 657, директорів СШ – 582 [11, арк.8].

Отже, в статті висвітлено основні тенденції забезпеченості загальноосвітніх шкіл вчительськими кадрами в середині ХХ ст.; проаналізовано джерельну базу та стан наукової розробки історії забезпечення шкіл вчителями на початку 1960-х рр.; висвітлено політику партійно-радянської влади щодо вирішення кадрового дефіциту вчителів в період хрущовської "відлиги", з'ясовано вплив лібералізації суспільного на розвиток вищої педагогічної освіти республіки; визначено кількісний та якісний склад науково-педагогічних працівників загальноосвітніх шкіл УРСР; проаналізовано забезпечення загальноосвітніх шкіл республіки в регіональному вимірі.

Перспективами подальших розвідок вважаємо розгляд проблеми змін в умовах праці та соціальне забезпечення освітан.

Джерела та література

1. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) // Україна кризь віки. – К., 1999. – Т.13.
2. Краснокож Н. Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя (1943-1953 рр.): Автореф. дис. канд. істор. наук: 07.00.01 – Київський національний університет ім. Т.Шевченка. – К., 2002.
3. Логвиненко О.В. Підготовка вчителів та забезпечення ними шкіл України у 1950-1960-х роках // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – Вип.10. – К.: Ніка-Центр, 2006. – С. 203-214.
4. Романюк І.М., Романець Л.М. Кадрове забезпечення сільських шкіл України вчителю в кінці 1950-х – на початку 60-х років // Український селянин. – 2008. – Вип.11
5. Сворак С.Д. Народна освіта в західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944-1964 рр.) – К., 1998.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України). – Ф.5098. – Оп. 1. – Спр. 20.
7. ЦДАВО України. – Ф.5098. – Оп. 1. – Спр. 95.
8. ЦДАВО України. – Ф.5099. – Оп. 1. – Спр. 388.
9. ЦДАВО України. – Ф.342. – Оп. 14. – Спр. 664.
10. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп. 15. – Спр. 4078.
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп. 24. – Спр. 1803.
12. Народне господарство Української РСР в 1959 р. Статистичний щорічник. – К., 1960.

Марчук Е. А. Обеспечение общеобразовательных школ учителями в период хрущевской "оттепели" (первая половина 1960-х гг. XX в.)

Отражены основные тенденции количественно-качественных показателей обеспеченности общеобразовательных школ учительскими кадрами в период реформирования образовательной отрасли Н.С. Хрущевым во второй половине XX века; представлены проблематичные моменты и направления преодоления кадрового дефицита в школах республики в условиях командно-административной системы.

Ключевые слова: педагогическая интеллигенция, кадровая политика, образование, учителя, хрущевская "оттепель", педагогические кадры, структурная перестройка.

Marchuk O. A. Providing of general schools teachers is in the period of Khrushchev's "thaw" (first half 1960th of XX of century)

The basic tendencies of in-quality indexes of provision of general schools teaching shots are reflected in the period of reformation of educational industry by M.C. Khrushchev in the second half of XX of century;

problematic moments and directions of overcoming of skilled deficit are presented in schools of republic in the conditions of the command-administrative system. A requirement in pedagogical shots in schools of republic was permanent. For the period of reformation of school on the basis of Law "On strengthening of connection of school with life and about further development of the system of folk education in UKRAINE" from 24.12.1959 this necessity was especially actual, as drastic alternations took place in educational industry. A situation became sharp not only with the insufficient amount of pedagogical shots but also with absence of the special preparation of already working teachers through the shortage of competence. A problem to the end was not decided, without regard to that work on providing of schools teachers did not cease during all investigated

Keywords: *pedagogical intelligentse, skilled politics, education, teachers, period of khrushchev's "thaw", pedagogical shots, structure alteration.*

УДК 94(477):323.15:791.13

Н. М. Кіндрачук

ЗАБОРОНА НАЦІОНАЛЬНИХ МОТИВІВ В УКРАЇНСЬКОМУ КІНОМИСТЕЦТВІ 60-х – поч. 70-х рр. ХХ ст.

Автор досліджує заборону національних мотивів в українському кіномистецтві 60-х – поч. 70-х рр. ХХ ст., з'ясовує місце та роль національно-патріотичних питань в українському кіно, показує ідеологічне поневолення кіномитців, вивчає умови творчої самореалізації в УРСР, аналізує вплив суспільно-політичних та соціальних факторів на культурну сферу українського народу в окреслений період. Характерними рисами українського кіномистецтва 60-х – поч. 70-х рр. ХХ ст. стали: підпорядкованість радянській централізованій командно-адміністративній системі, тотальний контроль з боку КПРС – КПУ, русифікація, денационалізація, гоніння всього українського під приводом формування "єдиного радянського народу".

Ключові слова: *українське кіномистецтво, творча інтелігенція, національні мотиви, національна ідея, національне самоусвідомлення, ідеологічна цензура, репресії, тоталітарний режим.*

Кіномистецтво завжди відігравало помітну роль у збереженні національної самобутності, формуванні духовних та естетичних цінностей українського народу. Однак, протягом 60-х – поч. 70-х рр. ХХ ст. радянська влада перетворила кіно в інструмент пропаганди комуністичної партії, яка прагнула ліквідувати усі національні відмінності в УРСР. В протистоянні між радянським керівництвом, що плекало ідею створення нового "єдиного радянського народу" та українцями, котрі виступали за збереження власної національної totoжності, чільне місце посіло мовне питання. Державна політика мала на меті русифікувати, денационалізувати та ідеологізувати українську культуру, життя українців в цілому. Українське кіно, яке кваліфікувалось як провінційне та політично заангажоване, відчуло на собі жорстку систему контролю та насадження ідеологічного диктату КПРС – КПУ, заборону національних мотивів у творчості українських митців. Та попри всі перешкоди творча інтелігенція України зуміла в своїй кіномистецькій спадщині відобразити національний колорит українського народу і цим самим підсилила прагнення українців до боротьби за збереження власної національної ідентичності.

Зі здобуттям незалежності України створилися сприятливі умови для вільного вивчення радянського минулого українського народу, переосмислення власної історії та культури. Тому питання всебічного дослідження заборони національних мотивів в українському кіномистецтві 60-х – поч. 70-х рр. ХХ ст. є надзвичайно актуальним і вимагає особливого підходу у вивченні. Дана проблема на сьогодні має особливе значення з погляду збереження історико-культурної спадщини минулого для розбудови національного сучасного України.

Питання становища українського кіномистецтва другої пол. ХХ ст. та української культури зокрема частково висвітлено в працях таких авторів, як: В. Вовк [1], Л. Крупник [2], І. Романюк [3], Н. Хоменко [4], М. Черненко [5] та ін. В поле зору науковців потрапляли тільки окремі аспекти зазначеної теми, зокрема задоволення культурних потреб міського населення України, вплив процесів денационалізації на свідомість українців і морально-ціннісні ідеали радянського суспільства, дослідження матеріальної й духовної культури українського народу. Однак, в науковій літературі досліджувана тема досі залишається недостатньо вивченою. Це дає нам можливість продовжити роботу у цьому перспективному напрямку.

Отже, в центрі уваги даної статті – дослідження заборони національних мотивів в українському кіномистецтві 60-х – поч. 70-х рр. ХХ ст., з'ясування місця та ролі національно-патріотичних питань в українському кіно, показ ідеологічного поневолення кіномитців, вивчення умов творчої самореалізації в УРСР, аналіз впливу суспільно-політичних та соціальних факторів на культурну сферу українського народу в окреслений період.

Тогочасні національно-культурні питання стали частиною діяльності таких політичних постатей, як П. Шелест і В. Щербіцький (перші секретарі ЦК КПУ, 1963–1972 рр. і 1972–1989 рр. відповідно). П. Шелест неодноразово виявляв наполегливість щодо розвитку соціально-культурної сфери України та не знаходив у ідеологізації та русифікації культурного життя українців ні морального виправдання, ні практичного обґрунтування, проте це і стало однією з причин його усунення з посади [6, с. 410–411]. Наступник П. Шелеста – В. Щербіцький займав антиукраїнські позиції та не протистояв централізованому контролю за